

שים לב: בבחינה זו יש הנחיות מיוחדות.
יש לענות על השאלות על פי הנחיות אלה.

מחשבת ישראל

(לבי"ס כללי)

הוראות לנבחן

א. משך הבחינה: שעתיים.

ב. מבנה השאלון ומפתח ההערכה: בשאלון זה שלושה חלקים.

שים לב: עליך לענות רק על החלק שלמדת: על חלק א או על חלק ב או על חלק ג.

חלק א (עמ' 2-7) – "שמונה פרקים לרמב"ם"

פרק ראשון	–	(34x1)	–	34	נקודות
פרק שני	–	(22x3)	–	66	נקודות
סך הכול	–		–	100	נקודות

חלק ב (עמ' 8-12) – "את שאהבה נפשי" – אהבה וזוגיות במחשבת ישראל

פרק ראשון	–	(34x1)	–	34	נקודות
פרק שני	–	(22x3)	–	66	נקודות
סך הכול	–		–	100	נקודות

חלק ג (עמ' 13-18) – "הטוב והרע בהגות היהודית"

פרק ראשון	–	(34x1)	–	34	נקודות
פרק שני	–	(22x3)	–	66	נקודות
סך הכול	–		–	100	נקודות

ג. חומר עזר מותר בשימוש: אין.

- ד. הוראות מיוחדות: (1) קרא את כל סעיפי השאלה בטרם תשיב עליה. התרכז במה שנדרש בכל סעיף.
(2) הקפד להסביר ולבסס כהלכה את תשובותיך.
(3) שים לב לכתב, לכתיב ולפיסוק.

כתוב במחברת הבחינה בלבד. רשום "טיוטה" בראש כל עמוד המשמש טיוטה.
כתובת טיוטה בדפים שאינם במחברת הבחינה עלולה לגרום לפסילת הבחינה.

ההנחיות בשאלון זה מנוסחות בלשון זכר ומכוונות לנבחנות ולנבחנים כאחד.

בהצלחה!

השאלות

חלק א: "שמונה פרקים לרמב"ם"

פרק ראשון (34 נקודות)

ענה על אחת מן השאלות 1-2.

בשאלה שבחרת ענה על שלושה מן הסעיפים א-ד (לכל סעיף $11\frac{1}{3}$ נקודות; סך הכול – 34 נקודות).

1. על ריפוי מחלות הנפש (הפרק הרביעי)

עיין בקטעי המקור שלפניך, וענה על סעיפי השאלה שאחריהם.

קטע א המעלות הן תכונות נפשיות ותכונות נרכשות, אמצעיות בין שתי תכונות גרועות. אחת מהן רבה מדי והאחרת לוקה בחסר.

מִתְכַּוֵּנֹת אֵלֶּה נֹבְעִים הַמַּעֲשִׂים.

קטע ב בני האדם מרבים לטעות [...] וחושבים שאחד הקצוות טוב ומעלה ממעלות הנפש. לעיתים חושבים את הקצה הראשון לטוב, כגון שחושבים את ההסתכנות־מתוך־קלות־דעת לטובה וקוראים למסתכן־מתוך־קלות־דעת בשם אמיץ־לב. כאשר הם רואים מישהו המפריז בהסתכנות־מתוך־קלות־דעת פורץ בכוונה לסכנת־מוות, ולפעמים ניצל במקרה, הם משבחים אותו על־כך ואומרים "זה גיבור". [...] כל זה טעות. לאמיתו של דבר יש לשבח את מה שבאמצע, וכלפיו על האדם להתכוון. עליו לשקול את מעשיו תמיד על־פי אמצע זה.

קטע ג אם גוף יצא מאיזונו, אנו מסתכלים אל איזה כיוון הוא נטה ויצא, ואנו נְעַמְּתֹת אותו בְּהִפְּכוֹ כְּדִי שִׁישׁוּב לְאִיזוֹנוֹ, וכאשר יתאזן נניח לאותו הפך ונְעַמְּתֹת אותו במה שישמור על איזונו. ממש כך ננהג כאשר למידות. למשל, כאשר אנו רואים אדם שבנפשו התהוותה תכונה שבעטייה הוא מקמץ על עצמו, הרי זאת מגרעת ממגרעות הנפש [...] כאשר נטפל במחלה זאת, לא נצווה עליו להיות נדיב [...]. אלא ראוי שאותו אדם יתחיל לעשות מעשים של בזבז פעם אחר פעם. עליו לשוב ולעשות מעשים של בזבז פעמים רבות כדי שהתכונה המחייבת קמצנות תסור מנפשו, וכמעט תתהווה לו תכונת הבזבזנות או מה שקרוב לה. אז נסלק ממנו את מעשי הבזבז ונצווה עליו להתמיד במעשי נדיבות, לדבוק בזאת תמיד, לא להפריז ולא להמעיט.

(שים לב: סעיפי השאלה בעמוד הבא.)

ענה על שלושה מן הסעיפים א-ד.

א. על פי קטע א, הסבר את הקשר בין תכונות ובין מעשים. הבא דוגמה משלך לקשר זה.

ב. (1) על פי קטעים ב ו-ג, תאר בלשונך מהי הטעות של בני האדם בנוגע להערכה מהי תכונה טובה, והסבר מדוע

הערכה זו מוטעית. בתשובתך הבא דוגמה משלך לטעות כזו.

(2) על פי קטע ג, הסבר את העיקרון של תהליך הריפוי שהרמב"ם מציע.

ג. לפניך קטע מתוך דברי הפילוסוף פרידריך ניטשה. קרא אותו, וענה על השאלה שאחריו.

"כי הינה לא מצויה כלל בריאות כשהיא לעצמה, וכל הניסיונות להגדיר דבר על דרך זו, נכשלו למעצבה [למרבה הצער]. זה עניין למטרה שלך, לאופקים שלך, לכוחות שלך, לדחפים שלך, לטעויות שלך, ובמיוחד לאידיאלים ולהזיות של הנפש שלך, שעל פיהם תקבע מה משמעותה של בריאות אף בשביל הגוף שלך. [...]
ייתכן, שבריאות [הנפש] תיראה אצל פלוני, כפי שנראה ניגודה של בריאות אצל אלמוני".

(המדע העליון, סעיף 120, בתוך: הולדת הטרגדיה, המדע העליון, תרגם ישראל אלדד, ירושלים ותל אביב: שוקן, תשמ"ו, עמ' 270-271)

על פי הרמב"ם, כדי להגיע למצב של בריאות גופנית ונפשית צריך לשאוף לדרך האמצע.

הסבר מהו השוני בעניין זה בין עמדתו של ניטשה ובין עמדתו של הרמב"ם.

ד. בקטע ג הרמב"ם מתאר אדם שיצא מאיזון ודבק בהתנהגות קיצונית. ההתנהגות הקיצונית שדבק בה נעשתה

להרגל רע ומזיק לו ולסביבתו. יש הרואים במצב כזה התמכרות.

קרא את הקטע שלפניך, שבו מובאת תשובתו של פרופסור לב רן על שאלה בנוגע להתמכרות, וענה על השאלות שאחריו.

"שאלה: האם יש התמכרות 'טובה', נניח כמו שאומרים על ספורט?

תשובה: אין התמכרות טובה, יש התמכרויות פחות מזיקות. התמכרות היא אובדן שליטה והיא גורמת לסבל

- זאת הבעיה. אם אני מכור לקריאת ספרים אבל בגלל זה אני לא בא לעבודה בזמן - זאת התמכרות מזיקה.

התמכרות להתנהגות חיובית לכאורה יכולה להיות מזיקה בתחומים האישיים".

(מעובד על פי: אתר TheMarker)

(1) על פי דברי לב רן, מהי הבעיה בהתמכרות? במה דבריו דומים לדברי הרמב"ם?

(2) הבא דוגמה משלך להתמכרות להתנהגות חיובית לכאורה. כתוב מה הם הנזקים שהתמכרות זו עלולה לגרום

לאדם המכור.

2. על טבעו מלידה של האדם (הפרק השמיני)

עייך בקטעי המקור שלפניך, וענה על סעיפי השאלה שאחריהם.

קטע א לא ייתכן שיִוָּלַד אדם מתחילתו מטבעו בעל מעלה או חיסרון כשם שלא ייתכן שיִוָּלַד אדם מתחילתו מטבעו בעל מקצוע מן המקצועות המעשיים.

אבל ייתכן שיִוָּלַד מתחילתו מטבעו מוכן למעלה או למגרעת, כך שמעשיה יהיו קלים לו יותר ממעשי תכונה אחרת. למשל, שיהיה מזגו של אדם נוטה יותר אל היובש, ועצם מוחו צח וליחיוותיו מועטות. כי לאדם זה יקל יותר לזכור ולהבין עניינים מאשר לאדם ששלטת בו הליחה הלבנה ובמוחו מרובות הליחיות.

קטע ב לשון החכמים, והוא דְּבָרָם "הכול בידי שמיים חוץ מיראת שמיים", נכון הוא ונוטה כלפי מה שצִיָּנוּ, אלא שבני אדם מרבים לטעות בו, וחושבים שחלק ממעשי האדם שבבחירה – כפוי עליהם, כגון שיישא את פלונית, או שיהיה בידו ממון זה.

זה אינו נכון, כי אם אני לוקח אותה אישה בכתובה וקידושין, והיא מותרת, ואני נושא אותה לפרייה ורבייה, אזי זאת מצווה, ואלוהים אינו גוזר לעשות מצווה. ואם נישואיה פסולים, זאת עבירה, ואלוהים אינו גוזר עבירה. כמו כן מי שגוזל את ממונו של פלוני, או גונב אותו, או מועל בו ומכחיש זאת ונשבע לו על ממונו – אם נאמר שאלוהים גזר שִׁמְמוֹן זה יגיע לידו ושיצא מידו של האחר ההוא, הרי שגזר על עבירה. אבל אין הדבר כן, אלא בכל מעשי האדם שבבחירתו יש ציות ועבירה. שהרי כבר הבהרנו בפרק השני שהציווי והאיסור שבתורה מתייחסים למעשים שיש לאדם בהם הבחירה לעשותם או לא לעשותם. בחלק הזה של הנפש מצויה יראת שמיים, היא אינה בידי שמיים, אלא נתונה לבחירתו של האדם [...].

ענה על שלושה מן הסעיפים א-ד.

א. על פי קטע א, הסבר את תפיסתו של הרמב"ם בנוגע לבחירה החופשית.

ב. (1) על פי קטע ב, הסבר מדוע לא ייתכן שאלוהים גוזר על האדם לעשות מצווה או עבירה.

(2) הרמב"ם מצטט את דברי חז"ל: "הכול בידי שמיים חוץ מיראת שמיים".

על פי הרמב"ם, הסבר כיצד רעיון הבחירה החופשית מתקיים בדברי חז"ל אלה.

ג. הרמב"ם כותב בפרק השמיני:

"הבהרתי לך זאת רק כדי שלא תחשוב לאמיתיות את ההזיות שְׂבוּדָיִם אותן משפטי הכוכבים, הטוענים שמולד האדם עושה אותו בעל מעלה או בעל מגרעת, ושהאדם כפוי, בהכרח, לעשות מעשים אלה".

(1) הסבר את דעתם של האסטרוולוגים, על פי קטע זה.

(2) מהי דעתו של הרמב"ם על דעת האסטרוולוגים? בתשובתך היעזר בקטע ב.

(שים לב: סעיף ד של השאלה בעמוד הבא.)

ד. לפניך קטע העוסק בגישת הפסיכולוגיה החיובית לבחירה חופשית. קרא את הקטע, וענה על השאלה שאחריו.
"פסיכולוגיה חיובית היא גישה פסיכולוגית שמטרתה לעסוק בצד הבריא והחיובי של האדם ולהעצים תכונות חיוביות של האדם. על פי גישה זו לאדם יש אפשרות בחירה ואחריות לבחור, והוא פועל לחיפוש משמעות, יצירתיות וערכים.
[...] כמו כן כוחו של החיזוק החיובי עבור ילד (חיזוק מילולי, חברתי או חומרי) גדול מכוחו של העונש. יש לשאוף למצב שבו לא יהיה צורך להשתמש בעונש".

(מעובד על פי ש' ורדי, עיצוב התנהגות שיטות ועקרונות, עמותת אתגרים, acee.org.il)

- (1) ציין שתי נקודות דמיון בין עמדתו של הרמב"ם ובין גישת הפסיכולוגיה החיובית בנוגע לתכונות האדם.
- (2) אפשר להשפיע לטובה על התנהגות האדם באמצעות חיזוקים חיוביים או באמצעות עונשים. הסבר ונמק איזו מן הדרכים עדיפה, לדעתך.

פרק שני (66 נקודות)

ענה על שלוש מן השאלות 3-7 (לכל שאלה – 22 נקודות).

3. ייחודיותה של נפש האדם (הפרק הראשון)

א. הרמב"ם טוען:

— נפש האדם היא אחת.

— השכל הוא הצורה של נפש האדם.

הסבר את שתי הטענות ואת הקשר ביניהן. (11 נקודות)

ב. הסבר את משל האור, וכתוב כיצד הוא מחזק את טענתו של הרמב"ם שיש הבדל מהותי בין נפש האדם ובין הנפש

של בעל חיים. (11 נקודות)

4. על חולי הנפש וחולי הגוף (הפרק השלישי)

א. (1) על פי הרמב"ם, הסבר מהו חולי הנפש, ומהו הדמיון בין חולי הנפש לחולי הגוף.

(2) לדעתך, מדוע הרמב"ם משווה בין חולי הגוף לחולי הנפש? בתשובתך התייחס לפרק זה ולפרקים אחרים בספר.

(11 נקודות)

ב. על פי הרמב"ם, ציין שני שלבים הכרחיים שעל החולה לעבור כדי להתחיל בתהליך הריפוי (של הגוף או של הנפש).

(11 נקודות)

5. על הפניית כוחות הנפש כלפי מטרה אחת (הפרק החמישי)

א. על פי הרמב"ם, הסבר מהי התכלית (המטרה) של האדם, ומהי החשיבות של בריאות הגוף ומקצוע הרפואה

בהשגת תכלית זו. (13 נקודות)

ב. לדעתך, האם לתפיסת התכלית של הרמב"ם יש משמעות כיום, בעולם המודרני? נמק את תשובתך. (9 נקודות)

6. על ההבדל בין המעולה לכובש את יצרו (הפרק השישי)

א. הרמב"ם מציג שני סוגי אנשים – "המעולה" ו"הכובש את יצרו".

הסבר מה המשותף להתנהגות של שני סוגי האנשים שהרמב"ם מציג, ומהו ההבדל ביניהם. (9 נקודות)

ב. הסבר איזה סוג אנשים עדיף לדעת חז"ל, ואיזה סוג אנשים עדיף לדעת הפילוסופים. (13 נקודות)

7. על המחיצות ומשמעותן (הפרק השביעי)

- א. על פי הרמב"ם, הסבר מה הן "המחיצות", ומדוע אין אדם שיכול לעבור את כל המחיצות. (11 נקודות)
- ב. בדבריו של הרמב"ם בנוגע לבקשת משה מן האל "הֲרֵאֵנִי נָא אֶת כְּבֹדְךָ" (שמות, ל"ג, 18) הוא מבחין בין "ראיית פנים" ובין "ראיית אחור".
הסבר הבחנה זו. (11 נקודות)

סוף חלק א

חלק ב: "את שאהבה נפשי" – אהבה וזוגיות במחשבת ישראל

פרק ראשון (34 נקודות)

ענה על אחת מן השאלות 8-9.

בשאלה שבחרת ענה על שלושה מן הסעיפים א-ד (לכל סעיף – $11\frac{1}{3}$ נקודות; סך הכול – 34 נקודות).

8. שיחות על האהבה – יהודה אברבנאל

ענין בקטעי המקור שלפניך, וענה על סעיפי השאלה שאחריהם.

קטע א סופיה: קודם כל הייתי רוצה לדעת את טיב האהבה שאתה רוחש לי. [...] הגד נא לי מהו סוג האהבה שאתה נושא בליבך אליי.

פילו: אהבה זו שאני נושא בליבי, הו סופיה, אין בכוחי לא להבינה ולא להסבירה [...] ואף על פי כן אני מכיר ויודע, כי תכלית תשוקתי הוא [הפקת] תענוג ממנה.

סופיה: אם כך, אל תבקש ממני ארוכה [רפואה] לסיפוק געגועיך, ואל תרשיע אותי אם אסרב לך [...] כי בהשגת תכלית התשוקה – לא זו בלבד שהתשוקה חדלה, אלא גם האהבה שוככת [הולכת ודועכת] ונהפכת לשנאה.

פילו: לא די לך שאת קוטפת משיחתנו פרי מתוק שהוא לברכה לך, אלא אף מלקטת בשבילי – דבר שהוא בוודאי למורת רוח האל – פרי מר וארסי? לא אוכל לשאת לך שבחי תודה [...] אם בחץ זה שנקלע מקשתי למענך, את מפלחת באכזריות את ליבי.

קטע ב פילו: שתי צורות לאהבה. האחת, התשוקה או התאוה החושנית מולידות אותה [...] ואמת נכון הדבר, כמו שאמרת, שבהיפסק התשוקה או התאוה הגופנית, מפני שבאו על סיפוקן ושובען, מייד נפסקת האהבה; כי בהיבטל פעולת הסיבה, היא התשוקה, בטל המסובב [התוצאה], היא האהבה [...]. ואולם, האהבה האחרת היא שמולידה את התשוקה אל האישה האהובה, ולא התשוקה או התאוה מולידות אותה. אדרבה, תחילה אנו אוהבים אהבה שלמה ואז כוח האהבה מעורר את התשוקה לאחדות רוחנית וגופנית עם האהובה. [...] ואהבה זו, כאשר היא משיגה סיפוק תשוקתה, אין היא בטלה, אף כי בטלו האהבה והתשוקה, כי ביטול המסובב אינו מביא לידי ביטול הסיבה. [...] לפיכך, אין את רשאת לדחות את האהבה השלמה שאני רוחש לך מחמת פגמי האהבה הבלתי שלמה. כי האהבה שאני רוחש לך איננה ילידת התשוקה, אלא תשוקתי היא בת האהבה שהולידה אותה.

(י' אברבנאל, שיחות על האהבה)

ענה על שלושה מן הסעיפים א-ד.

א. מהו נושא השיחה בקטע א, ומהי המחלוקת בין פילו לסופיה בנושא זה?

ב. בקטע ב פילו מתאר שתי צורות לאהבה, ובכל אחת מהן יש סיבה ומסובב.

(1) מהי הסיבה ומהו המסובב בכל אחת מצורות האהבה האלה?

(2) באיזו צורת אהבה פילו מאמין, וכיצד צורה זו מחזקת את טענתו בנוגע לאהבה ולתשוקה?

ג. "החוש הממשש אשר ביאר אריסטו ב'מידות', ואמר שזה החוש – חרפה לנו [...] [והראוי הוא]

הנחת [= ויתור על] התענוגים הגופיים וְכִזְזוּתָם".

(הרמב"ם, מורה נבוכים, חלק ב', פרקים ל"ו-ל"ח)

(1) הסבר את עמדתו של הרמב"ם בנוגע לתענוגות הגוף ואת הנימוק שלו לעמדה זו.

(2) הסבר את השוני בין העמדה של פילו ובין העמדה של הרמב"ם בנוגע לתענוגות הגוף.

ד. שגית ושחר השתתפו בסקר שנערך בנושא זוגיות.

הם ענו על שאלות בנוגע לניסיון שלהם במערכת יחסים זוגית ארוכה ויציבה. אחת השאלות בעניין זה הייתה:

"מהו 'הזמן הנכון' למימוש הקשר הפיזי בזוגיות?" שגית אמרה שאי אפשר לקבוע מראש מהו הזמן הנכון, "הדבר

תלוי בהרגשה" היא הסבירה, "לפעמים מרגישים שזה נכון כבר בפגישה הראשונה". לעומתה קבע שחר כי הזמן

הנכון לעבור ל"שלב הבא" הוא רק לאחר כמה שבועות שבמהלכם נבנה הקשר.

כתוב את דעתך בנוגע לכל אחת מן העמדות האלה. בתשובתך התייחס למקור אחר שלמדת במסגרת יחידת

הלימוד.

9. האָרױס משמר את ה"אחרות" — עמנואל לוינס

עיינ בקטע המקור שלפניך, וענה על סעיפי השאלה שאחריו.

אין האחרות והשניות נעלמות ביחס האהבה - [וזאת] בניגוד מובהק ל[פעולת ה]ידיעה, שהיא [...] בחזקת דיכוי של האחרות [...]

המחשבה שאהבה היא, כביכול, ערבובן של שתי הוויות, היא רעיון רומנטי שגוי. ההיבט המרשים ביחס הארוטי הוא עובדת היות שניים, וכן העובדה שהאחר שבו הוא אחר לחלוטין. [...]

ההבדל בין המינים איננו השניות של שני דברים המשלימים אהדדי. שהרי שני דברים המשלימים אהדדי מניחים מראש קיום בראשיתי של שלם, [...] פירושו של דבר שמלכתחילה אנו באים להציג את האהבה כעין התמזגות. והרי ההפך הוא נכון: הצד המרשים של האהבה הוא השניות של הוויות שלא ניתן לגבור עליה. הווה אומר, זהו יחס עם מה שהוא חומק תדיר. היחס הארוטי אינו מנטרל את האחרות מעצם היותו, אלא משמר אותה.

(ע' לוינס, **אתיקה והאינסופי**, הוצאת מאגנס, ירושלים, תשנ"ה. בתוך: **את שאהבה נפשי**, הוצאת מעלות, תל אביב, 2007, עמ' 101)

ענה על שלושה מן הסעיפים א-ד.

- א. לוינס משתמש במושג "אחרות" בהקשר של האָרױס — מפגש האהבה בין גבר לאישה. הסבר את מושג האחרות ואת משמעותו המוסרית בתפיסת האהבה, על פי לוינס.
 - ב. על פי דברי לוינס בקטע, מהו ההבדל בין יחס האהבה לבין פעולת הידיעה (תהליך הלמידה)? לפניך קטע מתוך הדיאלוג "המשתה" של אפלטון. קרא אותו וענה על השאלה שאחריו.
 - ג. "מהו דבר זה, בני אדם, שרוצים אתם להשיגו [...]?" [ה]דבר אשר השתוקק לו מזמן: להתחבר ולְהִרְתֵּךְ אל אהובו, עד שמשניים ייעשה אחד. והינה התשוקה לשלמות, והרדיפה אחריה, נקראת בשם אָרױס". הסבר את השוני בין עמדתו של אפלטון ובין עמדתו של לוינס בנוגע לאהבה.
 - ד. הבא דוגמה מחיי היום-יום, למערכת יחסים כלשהי (זוגית, חברתית, משפחתית ועוד), והסבר כיצד אפשר ליישם בה את מושג האחרות של לוינס.
- הצג שני יתרונות ושני חסרונות של מושג האחרות במערכת יחסים זו.

פרק שני (66 נקודות)

ענה על שלוש מן השאלות 10-14 (לכל שאלה – 22 נקודות).

10. רבי יוסף אלבו – שלוש היו תמיד אהבותיי

"כי האהבה על שלושה פנים: אם אהבת הטוב, ואם אהבת המועיל, ואם אהבת העֶרְב".

(ר"י אלבו, ספר העיקרים)

א. על פי רבי יוסף אלבו, הסבר כל אחד משלושת סוגי האהבה, והבא דוגמה לכל אחד מהם. (11 נקודות)

ב. על פי רבי יוסף אלבו, הסבר מהי "אהבה שאינה תלויה בדבר". (11 נקודות)

11. שניות האדם ושני סוגים של זוגיות – הרב סולובייצ'יק

"אמת, שני התיאורים של בריאת האדם שונים במידה מרובה [...] ברם, התשובה לכך אינה שניות המסורת, כביכול, אלא שניות האדם".

(הרב י"ד סולובייצ'יק, איש האמונה הבודד, מוסד הרב קוק, בתוך: את שאהבה נפשי, הוצאת מעלות, תל אביב, 2007, עמ' 95-97)

א. על פי הרב סולובייצ'יק, הסבר מהי שניות האדם וכיצד היא באה לידי ביטוי בשני סיפורי בריאת האדם בפרקים

א'-ב' בספר בראשית. (11 נקודות)

ב. על פי הרב סולובייצ'יק, מהו הקשר הזוגי שבא לידי ביטוי בתיאורי בריאת האדם והאישה בכל אחד מן הפרקים?

(11 נקודות)

12. על קנאתם של אוהבים – ספר הזוהר; רבי יהודה אריה ממודינא

א. "מכאן למדנו, שצריך אדם לקנא לאישתו".

(ספר הזוהר)

על פי "הזוהר", הסבר כיצד הקנאה מחזקת ומעמיקה את האהבה. (11 נקודות)

ב. (1) על פי רבי יהודה אריה ממודינא, הסבר כיצד הקנאה מעוררת קשיים באהבה.

(2) עם איזו מן התפיסות אתה מזדהה יותר – עם התפיסה של ספר הזוהר או עם התפיסה של רבי יהודה אריה

ממודינא? נמק את תשובתך.

(11 נקודות)

13. אהבת האל

"וְאַהֲבֵתְ אֶת ה' אֱלֹהֶיךָ". (דברים, פרק ו', פסוק ה')

- א. הצג שני קשיים המתעוררים בעקבות הציווי לאהוב את האל. (11 נקודות)
- ב. הסבר כיצד אחד מן ההוגים שלמדת (רמב"ם, רוזנצוויג או הוגה אחר), מיישב את אחד מן הקשיים שהצגת. (11 נקודות)

14. סיפורו של רב רחומי

- א. הצג את הסיפור על רב רחומי, והסבר את המתח בין שני הערכים בסיפור. (9 נקודות)
- ב. (1) מהי עמדת המספר כלפי רב רחומי? בסס את תשובתך על שני פרטים מן הסיפור.
- (2) גם בזוגיות בימינו יכול להתעורר מתח בין ערכים. הבא דוגמה למתח כזה. בתשובתך הסבר כיצד לדעתך אפשר להתמודד עם מתח זה. (13 נקודות)

סוף חלק ב

חלק ג: "הטוב והרע בהגות היהודית"

פרק ראשון (34 נקודות)

ענה על אחת מן השאלות 15-16.

בשאלה שבחרת ענה על שלושה מן הסעיפים א-ד (לכל סעיף – $11\frac{1}{3}$ נקודות; סך הכול – 34 נקודות).

15. תפיסת הרע בהגות ימי הביניים

עיין בקטעי המקור שלפניך, וענה על סעיפי השאלה שאחריהם.

הרמב"ם, מורה נבוכים

קטע א

לעיתים קרובות עולה בדמיון ההמון שהרעות בעולם מרובות מן הטובות [...] סיבתה של טעות זאת כולה היא ש[הם] מתבוננים במציאות רק מנקודת ראותו של פרט אחד מבני האדם ולא יותר. כל בור מדמה שהמציאות כולה היא למענו כפרט, כביכול אין מציאות אלא הוא לבדו, וכאשר קורה לו דבר מנוגד לרצונו הוא מחליט בפסקנות שהמציאות כולה רע [...]

ההתבוננות האמיתית היא שכל פרטי המין האנושי הנמצאים, וכל שכן מיני בעלי החיים האחרים, הם דבר שאין לו שום ערך כלל ביחס למציאות המתמשכת כולה [...]

רוב הרעות הפוגעות בבני אדם הן מידיהם, כוונתי מידי בני אדם לקויים [...] ובגלל רעות שאנו עושים בעצמנו ובבחירתנו – אנו סובלים, ומייחסים זאת לאל [...] וכאשר פוגעים בו [באדם] פגעים בדרכיו אלו שהולך בהם, הוא מתלונן על גזרת האל, מגנה את הזמן ומתפלא על מיעוט הצדק שלו.

(מורה נבוכים, חלק ג, י"ב)

קטע ב

לכן ניתן לומר משפט כללי שהרעות כולן היעדרים. דוגמה לכך באדם. כי מותו רע והוא היעדרו. וכן חוליו או עוניו או בורותו הם רעות לגביו [...]

ידוע בוודאות שאין לומר בשום אופן שהאל יתגדל ויתרומם עושה רע בעצם [...] אלא מעשיו יתעלה כולם טוב צרוף. כי הוא אינו עושה אלא מציאות, וכל מציאות היא טוב.

(מורה נבוכים, חלק ג, י)

ריה"ל, ספר הכוזרי

קטע ג

ואחר כך יישב [החסיד] בליבו את עניין צידוק הדין, למען יהיה לו למגן ולמחסה מן הפגעים והצרות המתרחשים בעולם הזה, וכן תישב בנפשו מידת צדקו של הבורא בכל בעלי החיים אותם הוא מכלכל ומנהיג בחוכמה שדעת אנוש משיגה לא את פרטיה כי אם את כללה, עד כמה שאנו רואים מה מתקנת יצירת בעלי החיים ומה נשגבות הפלאות הכלולות בה המורות על כוונת חכם רוצה ויודע ויכול [...]

ואם יבוא [...] להקשות לפניו על כך מן העוול הנעשה לארנבת באשר היא מאכל לצבוע, כזבוב לעכביש, ישיב לו השכל ויגער בו באמרו [...] מה אומר אפוא אם לא כי כל זה בא מחוכמה שאין אני משיג אותה? אין לי כי אם להצדיק את מי שנקרא "הצור תמים פועלו".

(ספר הכוזרי, מאמר שלישי, סעיף י"א)

(שים לב: סעיפי השאלה בעמוד הבא.)

ענה על שלושה מן הסעיפים א-ד.

- א. על פי קטע א, הרמב"ם דוחה את ההשקפה, המוטעית לדעתו, ולפיה יש בעולם יותר רע מטוב והאל הוא האשם בכך. הצג והסבר שני טיעונים של הרמב"ם נגד השקפה זו.
- ב. על פי ריה"ל בקטע ג, הסבר את תפיסת "צידוק הדין" של החסיד כלפי מה שנחשב רע בעולם.
- ג. הצג נקודת דמיון אחת והבדל אחד בין התפיסה של הרמב"ם לתפיסה של ריה"ל בנוגע למה שנחשב רע בעולם.
- ד. "בחודש ספטמבר 2019 פגע הוריקן 'דוריאן' באיי בהאמה וגרם להרס רב. אלפי בתים נחרבו, והצפות ענק אילצו אלפי בני אדם לנטוש את בתיהם. 2,500 בני אדם הוגדרו נעדרים. ראש הממשלה אמר בכאב: אני יודע שאנחנו לא יכולים לומר דבר שיקל את כאב האובדן".

(מעובד על פי: אתר מאקו)

בחר באחת מן ההוגים — הרמב"ם או ריה"ל, והסבר על פי תפיסתו בנוגע לרע בעולם, כיצד אפשר להתמודד עם אסון כזה.

16. חוויית הרע – הרב סולובייצ'יק

עיינ בקטעי המקור שלפניך, וענה על סעיפי השאלה שאחריהם.

קטע א קיום גורלי – כיצד? זהו קיום מאונס [מתוך הכרח], בבחינת "על כורחך אתה חי" [אתה נולד ללא שבחרת בכך. על פי מסכת אבות במשנה].

קיום עובדתי, שלוב בשרשרת חוקיות מכנית, נטולת משמעות, כיוון ותכלית, ומשועבד לכוחות סביבה אליה נדחף היחיד. [...] דמות אובייקט [חֶפֶץ] לה"אני" הגורלי [...].
על רקע זה צפה ועולה חוויית הרע בכל מוראה.
שני שלבים לחוויה זו בישות הגורלית:

לכתחילה, האדם-אובייקט, אסור [כבול] בשלשלאות של קיום בעל כורחו, עומד נבוך ומבולבל אל מול המסתורין הגדול ששמו סבל. הגורל מתעלל בו [...] בשלב זה של מבוכה ואילמות, טמטום הלב ובלבול המוח, אין האדם שואל כלל לעילת [סיבת] הרע ומהותו. הוא סובל בדממה ונאנק ביגונו שהשתיק את התלונה וכבש את השאלה והחקירה.

אחרי ההזדעזעות הפסיכית [הנפשית] של הסובל, כתגובה ראשונית לסבל, באה הסקרנות האינטלקטואלית החותרת להבנת הקיום ולחיוזוק בטיחותו וביטחונו של האדם.

בשלב זה מתחיל האדם להתבונן בסבל ולהקשות קושיות חמורות. מתחקה [מחפש] הוא אחר היסודות השכליים של הסבל והרוע ומשתדל למצוא את השלווה וההרמוניה בין החיוב והשלילה ולהסיר את המתיחות בין [...] הטוב ו[...] הרע שבהוויה [במציאות].

מתוך השאלה והקושיה, הפתרון והתירוץ, הוא בא לידי ניסוח מטפיזיקה [הסבר פילוסופי מופשט] של הרע, שעל ידה מתפשר הוא עם אותו הרע ומנסה לחפות עליו.

משתמש הסובל בכוח ההפשטה השכלית [...] עד כדי השליה עצמית – כפירה במציאות הרע בעולם. [אבל] היהדות, עם גישתה הריאליסטית [מציאותית] לאדם ולמעמדו בתוך המציאות, הבינה כי הרע לא ניתן לטשטוש ולחיפוי, וכי כל ניסיון להפחית ערכם של הניגוד והפילוג שבקיום לא יביא את האדם לידי מנוחת נפש. [...] הרע הוא עובדה שאין להכחשה. ישנו רע: ישנו סבל [...].
לכן הכריעה היהדות, כי האדם השקוע במעמקי גורליות קפואה, לשווא יבקש את פתרון בעיית הרע בתוך מסגרת המחשבה הספקולטיבית, כי לעולם לא ימצאנו.

קטע ב קיום ייעודי – כיצד? זהו קיום פעיל כשאדם ניצב לעומת הסביבה, שהושלך בה. מתוך הבנת ייחודו וסגולתו, חירותו ויכולתו שלא לקפח במאבקו עם החוץ את עצמותו ועצמאותו.

סיסמת ה"אני" הייעודי היא: "על כורחך אתה נולד ועל כורחך אתה מת, אבל ברצונך החופשי אתה חי". האדם נולד כאובייקט, מת כאובייקט, אבל ביכולתו לחיות כסובייקט [בעל עצמיות], כיוצר ומחדש, המטביע על חייו את חותמו האינדיבידואלי [...] תעודתו [ייעודו] של האדם בעולמו, על פי היהדות, הוא להפוך גורל לייעוד; קיום מופעל ומושפע לקיום פועל ומשפיע; קיום מתוך אונס [הכרח], מבוכה ואילמות – לקיום מלא רצון, מעוף ויוזמה.

(י"ד סולובייצ'יק, קול דודי דופק, בתוך: הטוב והרע בהגות היהודית, משרד החינוך, תשע"ט, עמ' 196-199)

ענה על שלושה מן הסעיפים א-ד.

א. על פי קטע א, הסבר מה מאפיין את "האדם הגורלי", ופרט את שני השלבים בתגובה שלו על חוויית הרע.

ב. על פי קטע ב, הסבר מה מאפיין את "האדם הייעודי", וכתוב במה הוא שונה מן "האדם הגורלי".

ג. הרמב"ם כתב בעניין הרע בעולם:

"לכן ניתן לומר משפט כללי שהרעות כולן היעדרים. דוגמה לכך באדם. כי מותו רע והוא היעדרו. וכן חוליו או עוניו או בורותו הם רעות לגביו. [...] ידוע בוודאות שאין לומר בשום אופן שהאל יתגדל ויתרומם עושה רע בעצם [...] אלא מעשיו יתעלה כולם טוב צרוף. כי הוא אינו עושה אלא מציאות, וכל מציאות היא טוב".

(מורה נבוכים, חלק ג, י)

יש הטוענים שהרב סולובייצ'יק מבקר את התפיסה של הרמב"ם בעניין הרע בעולם.

הסבר את הביקורת של הרב סולובייצ'יק. בתשובתך התייחס לתפיסת הרע כהיעדר.

ד. לפניך קטע ובו הגדרה של המושג "אותנטיות". קרא אותו וענה על השאלה שאחריו.

"ההגות הקיומית מניחה שכל אדם מסתתר מאחורי מסכות ושקרים חברתיים ואישיים. לטענת הגות זו, מאחורי כל המסכות הללו מסתתר האני האמיתי שלנו. זהו האני האותנטי. מטרת האדם, על פי האקזיסטנציאליזם, היא לחשוף את הרובד האותנטי באישיותו ולחיות על פיו. זו דרך חיים של מחויבות מוחלטת לחירות האישית, לבחירות של האדם ולאמת הפנימית שלו. לחיות בהווה אותנטית פירושו של דבר לחיות בלי מסכות, בלי הונאה עצמית, בלי הישענות על קביים דתיים או מדעיים. האדם האותנטי יהפוך למה שבחר להיות ללא תלות בציפיותיהם של האחרים ממנו".

(הטוב והרע בהגות היהודית, משרד החינוך, תשע"ט, עמ' 192)

(1) הצג נקודת דמיון אחת והבדל אחד בין האדם האותנטי לאדם הייעודי.

(2) ציין והסבר שני תחומים בחיך שבהם אתה מרגיש אותנטיות. בתשובתך התבסס על מאפייני האותנטיות

המתוארים בקטע.

פרק שני (66 נקודות)

ענה על שלוש מן השאלות 17-21 (לכל שאלה – 22 נקודות).

17. שלמה המלך ומלאך המוות

"מייד פתח שלמה ואמר: רגליו של אדם הן ערבות בו [מחויבות עליו], למקום שהוא מתבקש [שנגזר עליו למות בו] – לשם הן מוליכות אותו".

(תלמוד בבלי, מסכת סוכה, דף נג, ע"א)

א. על פי הסיפור, הסבר את המסקנה שהסיק שלמה, וכיצד הוא הסיק זאת. (11 נקודות)

ב. הסבר כיצד התפיסה הפטליסטית ורעיון הבחירה החופשית באים לידי ביטוי בסיפור זה. (11 נקודות)

18. איוב ותורת הגמול

א. תאר את הניסוי של השטן בתחילת ספר איוב, והסבר מה ציפה השטן שתהיה התגובה של איוב. (11 נקודות)

ב. "האדם המוסרי באמת ימשיך להיות מוסרי גם בבוא עליו אסון תחת הצלחה. הטוב הוא פנימי ומוחלט אם האדם נשאר שלם עימו גם לנוכח רע חיצוני".

(צ' אדר, הערכים החינוכיים של התנ"ך – ספר איוב, הוצאת ניומן, תשכ"ט, בתוך: הטוב והרע בהגות היהודית, משרד החינוך, תשע"ט, עמ' 58)

(1) הסבר את הטענה של צבי אדר.

(2) הדגם כיצד טענה זו באה לידי ביטוי בסיפור חייו של איוב.

(11 נקודות)

19. הטוב והרע בהגות חז"ל

"אמר אביי: אילו השונא שלי [היצר] היה זה – לא היה מצליח להחזיק את עצמו. הלך ותלה עצמו על בריח הדלת, והיה מצטער [מתייסר].

בא אותו זקן ושנה לו: כל הגדול מחברו – יצרו גדול הימנו".

(תלמוד בבלי, מסכת סוכה, דף נב, ע"א)

א. (1) הסבר מדוע תלה את עצמו אביי על בריח הדלת.

(2) הסבר מה לימד הזקן את אביי.

(11 נקודות)

ב. הסבר כיצד באה לידי ביטוי התמודדות עם יצר הרע, על פי אחד מן המקורות האלה בספרות חז"ל:

– האגדה על הניסיון לבטל את יצר הרע

– מדרש "ושמתם סם תם"

– הסיפור על רבי חייא בר אשי

(11 נקודות)

20. על השניות בנפש האדם, על פי החסידות

"בתורת האלוהות והבריאה של החסידות מתגלה עמדה מוניסטית [אחדותית] ברורה [...] רק בפניה אחת בהוויה כולה נותרה השניות של טוב ורע [...] – נפשו של אדם".

(י' יעקובסון, תורתה של החסידות, הוצאת משרד הביטחון, 1985. בתוך: הטוב והרע בהגות היהודית, משרד החינוך, תשע"ט, עמ' 165)

- א. הסבר את דברי יעקובסון בנוגע ליסוד השניות בנפש האדם על פי תורת החסידות. (11 נקודות)
- ב. בחסידות מרבים לעסוק ביחס בין שמחה לעצבות בחיי האדם. הצג את התפיסה של הבעש"ט אן של רבי נחמן מברסלב בעניין זה. (11 נקודות)

21. אובדן האמון בעולם – ז'אן אמרי

"מי שעוונה, שוב לא ירגיש לעולם כבן בית בעולם".

(ז' אמרי, מעבר לאשמה ולכפרה, תרגם י' ניראד, עם עובד, 2001, עמ' 93)

- א. (1) הסבר מהי המשמעות של להיות "בן בית בעולם".
(2) על פי ז'אן אמרי, מדוע מי שעוונה לעולם לא ירגיש בן בית בעולם?
(11 נקודות)
- ב. הפילוסוף ויקטור פרנקל, גם הוא ניצול שואה, הציע דרך להתמודד עם קשיי הקיום בזמן השואה ולאחריה. הסבר את הדרך שהציע. (11 נקודות)

בהצלחה!